

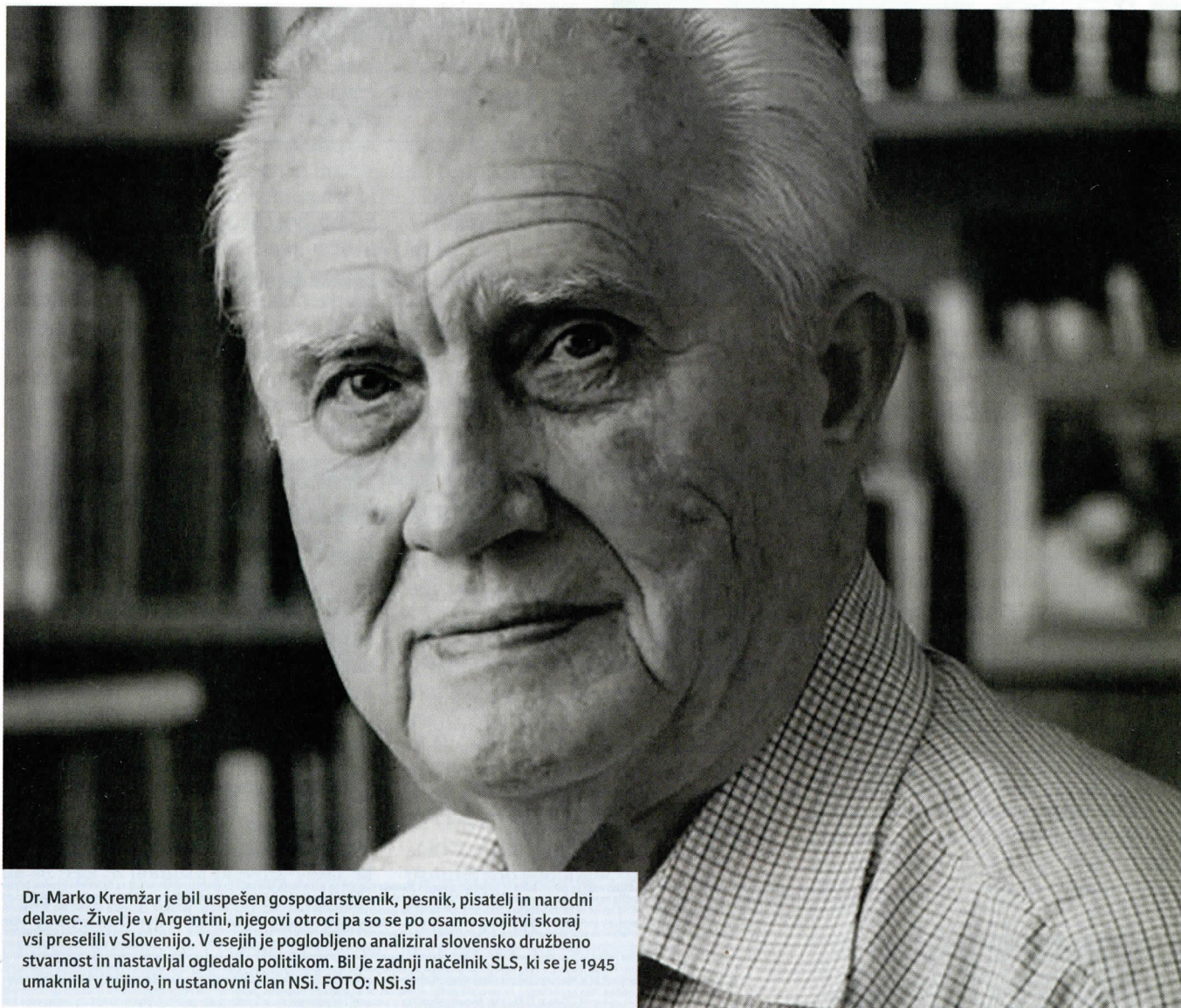
V SPOMIN NA MOJSTRA BESEDE, POLITIKE IN GOSPODARSTVA

Dr. Marko Kremžar

Umrli je dr. Marko Kremžar (1928–2021), eden od stebrov slovenskega argentinskega čudeža, katerega misli o politiki bodo ostale aktualne še desetletja. Zdi se, da je Kremžar Ljubljano iz Buenos Airesa videl bolje kot bi jo z Ljubljanskega gradu.

Piše: TINO MAMIĆ

Dr. Marko Kremžar je bil uspešen gospodarstvenik, pesnik, pisatelj in narodni delavec. Živel je v Argentini, njegovi otroci pa so se po osamosvojitvi skoraj vsi preselili v Slovenijo. V esejih je poglobljeno analiziral slovensko družbeno stvarnost in nastavljal ogledalo politikom. Bil je zadnji načelnik SLS, ki se je 1945 umaknila v tujino, in ustanovni član NSi. FOTO: NSi.si

Vpetek, 11. junija, je v urejenem predmestju argentinske prestolnice Buenos Aires umrl dr. Marko Kremžar. Njegova življenjska pot je navdihujoča, njegove misli pa pronicljive in nadčasovne. Bil je eden ključnih ljudi, ki so ustvarili »slovenski čudež v Argentini«. S tem izrazom je Taras Kermauner opisal tamkajšnjo izseljensko skupnost, ki se je razcvetela kulturno, gospodarsko, demografsko in duhovno.

Marko Kremžar (93) se je iz domovine odselil pri osemnajstih. Ali natančneje, pobegnil. Kot mladoletnik je bil namreč po britanski izročitvi domobrancev partizanom konec maja 1945 zaprt v dveh koncentracijskih taboriščih. Bil je eden redkih, ki je preživel. Zaradi mladoletnosti so ga »samo« zaprli in nato obsodili zaradi sodelovanja v ilegalni protiokupatorski organizaciji Slovenska legija. Obsojen je bil na bivanje za »nedoločen čas« v zastraženem prevzgojnem zavodu. Uspelo mu je pobegniti na Koroško, od koder se je s starši odselil v Argentino.

V času, ko Kremžarjevo telo po tradiciji polagajo k večnemu počitku z rdečim nagljem in grudo slovenske zemlje v rokah, v njegov spomin objavlamo poseben intervju. Nastal je iz štirih intervjujev in petih doslej neobjavljenih zasebnih pisem.

Kako ste lahko preživeli zapor, begunstvo, šolanje in emigracijo?

»Spomnim se, da sem nekoč, še v dijaških letih, bral, da cilj daje volji moč. Verjetno drži, da dobiva volja moč iz nagibov, ki lahko izvirajo iz cilja, a rekel bi, da v še večji meri izvirajo iz vrednot. Te pa dobi človek najprej v družini. Katoliška vera in slovenstvo sta vrednoti, ki me spremljata večji del življenja. Prav vera v Boga daje smisel življenju in pomaga človeku, da v teku let sprejema preizkušnje in izzive ter mu daje notranjo moč, da ga težave ne strejo. Seveda nihče ne zmore vsega sam. Vedno sem našel na poti ljudi, ki so mi pomagali. To so bili najprej moji starši in večji del življenja skrbna in razumevajoča žena, pa tudi najini otroci in nekaj dobrih prijateljev, ki sem jim iz srca hvaležen.«

Kljub izobrazbi, ki ste jo imeli, ste ob prihodu v Argentino začeli delati v tovarni in študirali ob delu.

Je bilo to nujno za preživetje?

»Za delo v tovarni sem prijel, ker sem od prvega dne v Argentini moral preživljati sebe in starše. Začel sem prav pri tleh proizvodne lestvice, ko sem v tovarni z metlo, cunjo in vedrom čistil tla. Kot vsaka izkušnja mi je tudi ta kasneje koristila. Nihče ne razume problemov delavcev tako kot tisti, ki je to izkusil sam. Kasneje v življenju mi je tudi ta izkušnja verjetno pomagala, ko sem imel na vodstvenih mestih stike z uslužbenci in sindikati.«

Je za vašo kariero bolj zaslužen študij ali delavnost?

»V življenju stvari navadno niso ali-ali, marveč pogosteje in-in. Brez študija ne bi prišel daleč, pa tudi brez izkušenj, ki sem si jih nabiral, in brez nekaj sposobnosti ter odgovornosti, ne. Posebno na mestih, kjer je treba odločati je poleg strokovnega znanja najpomembnejša lastnost prav oseba odgovornost. Ta pa ima korenine v etični formaciji človeka.«

Kako ste prišli v Reader's Digest, multinacionalko, ki izdaja revijo v osmih milijonih izvodov?

»Preprosto, prijavil sem se na razpis v časopisu. Ko sem si v podjetju RCA Victor S. A. nabral že nekaj izkušenj in dosegljivosti v organizacijski lestvici mesto, s katerim bi se moral za nekaj časa zadovoljiti, sem pričel iskati novo zaposlitev. Prebiral sem oglase po časopisih, poslal mnogo pisem in potrpežljivo čakal. Ko sem bral, da ustanavlja mednarodna revija Reader's Digest podružnico v Argentini in da išče za organizacijo novega podjetja primerne človeka, sem se jim predstavil in po vrsti pogovorov s predstavniki založbe, ki so v ta namen prišli iz ZDA, prevzel odgovornost za upravo in finance. Podjetje je bilo treba najprej ustanoviti, a je nato izredno hitro raslo. Teh deset let je zanimivo obdobje mojega poklicnega, pa tudi družinskega življenja. Kmalu sem moral prevzeti tudi skrb za nadzor uprave podružnic v Urugvaju in Čilu. Ponudili so mi mesto direktorja za finance in upravo za vsa podjetja te založbe v Latinski Ameriki, ki ima sedež v Mehiki. Po posvetu z ženo sem ponudbo odklonil. V Argentini so otroci, ki nama jih je med tem zaupal dobri Bog, lahko živeli

v slovenski skupnosti, ki nam je takrat vsaj deloma nadomeščala nesvobodno domovino. V Mehiki tega ne bi imeli. Ko sem svojo odločitev sporočil podjetju, mi je bilo jasno, da je s tem mojega sodelovanja v tem zanimivem delovnem občestvu, kjer sem se dobro počutil, konec. A takrat sem poznal že vrsto ljudi v bankah in večjih podjetjih, zato mi ni bilo težko dobiti druge zaposlitve. Sprejel sem mesto podpredsednika pri Sunbeam Argentina S. A., kar je bil tudi svojevrsten izziv.«

Argentinski Slovenci niso ostali pri kulturi, ampak so mnogi uspeli tudi poslovno. Tudi vi ste se zaposlili v multinacionalki argentinskega Slovenca ...

»Ko me je prijatelj Herman Zupan povabil, da bi sodeloval z njim pri vodstvu podjetja, je bilo to še srednje velika, uspešno vodena grafična tovarna za kartonsko embalažo. Moja naloga naj bi bila pomagati pri reorganizaciji dotdanjega družinskega podjetja in ga pripraviti za nadaljnjo rast. Povabilo sem sprejel, ker mi je dalo možnost, da sem lahko nabrane izkušnje posredoval ljudem, ki sem jih cenil. V teku let se je prvotna tovarna, ki se ji je pridružila papirnica, razrasla v skupino podjetij, ki je na področju kartona in embalaže največja na tem delu sveta.«

Kako kot ekonomist in humanist gledate na svetovne gospodarske krize? Je pravi vzrok pohlep?

»Pohlep le ena od oblik nezmernosti in nezmernost ena od posledic nerazumnosti, ki je po mojem mnenju temeljni vzrok za vse gospodarske pa tudi politične in moralne pretrese na svetu.«

Kje se ta nezmernost vidi?

»Nezmerno hlastanje po imetju je prisotno tako v potrošništvu, ki hoče poizkusiti in takoj spraviti pod streho vse, kar ponuja trg, kakor v kopičenju neotipljivega bogastva. Nezmernost je viden izraz pomanjkanja razumnosti, kreposti, ki naj bi človeku pomagala najti pri vsaki dejavnosti pravo mero. Da pa nam lahko razumnost prav svetuje, moramo poznati smisel stvari. Smisel nakazuje mero. Kjer ni smisla, je razumnost brez opore in v človeku se z odpravo mere sprostitjo neomejene strasti. V svetu, kjer prevladuje nihili-

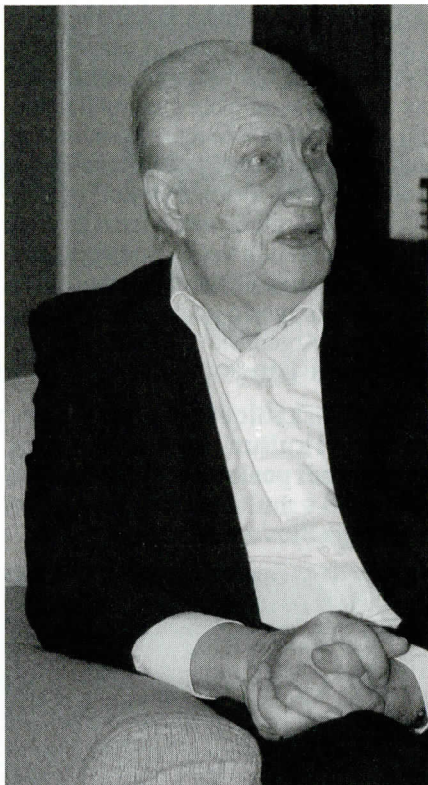

FOTO: Tino Mamić

stični relativizem, ki peha ljudi v skrajni hedonistični individualizem brez vsakega globljega smisla, se potemtakem ne bi smeli čuditi, da se pojavljajo vedno novi in globlji pretresi.«

Kaj pa Kitajska, tam gospodarstvo deluje po drugih načelih?

»Če se je posrečilo ZDA pod vodstvom predsednika Ronalda Reagana zrušiti gospodarski sistem Sovjetske zveze tako, da so ji otežili dostop do mednarodnih trgov in kapitala, delajo v današnjem času njegovi nasledniki v odnosu s Kitajsko prav obratno. S kapitalom ameriških in drugih podjetij iz demokratičnega zahoda največjo totalitarno državo na svetu krepijo. Kitajska je zavrgla marksizem, a obdržala totalitarno strukturo. Sprejela je kapitalistični sistem, ki pa ga v okviru lastne države skrbno nadzoruje. Na ta način je uvedla v glavnih potezah fašistični družbeni model. Sodelovanje s kapitalističnimi podjetji, cenena in disciplinirana delovna sila ter postopen razvoj notranjih trgov ji omogočajo izredno hitro, a vendar centralno vodeno rast. Ena od nevarnosti, ki jih predsta-

vlja danes Kitajska, je, da postane zgled za države v manj razvitih predelih sveta, ki vidijo njeno hitro gospodarsko rast, a ne opazijo velikih socialnih razlik, ki jih ta povzroča, pa tudi ne posledic. Tako na primer njena vlada ne more obvladati notranje migracije v velika mestna središča, kar ji pogojuje velik del gospodarskih in političnih odločitev. Posledica je tudi načrtno in od države podpirano izseljevanje celih družin. Čeprav se je Kitajska skoraj tri desetletja gospodarsko razvijala s pomočjo zahodne inovativnosti in mednarodnega kapitala, ki je v večji meri sad zahodnjaškega dela in varčevanja, postaja za površnega opazovalca simbol uspešnosti, ki so jo do nedavnega pripisovali predvsem demokratičnemu družbenemu modelu.«

Bo v prihodnosti kaj drugače?

»Dokler Kitajska trguje z vsem svetom, so seveda njeni mednarodni odnosi dobri. Vprašanje je, kaj se lahko zgodi, če se iz kakršnegakoli razloga pretrga dotok ameriškega in evropskega kapitala na Kitajsko in če bi zaradi socialnih pritiskov bile razvite države prisiljene omejiti nakup cenejših proizvodov iz tega dela sveta. Upajmo, da bo zahod raje sprejel nižanje svojega življenjskega standarda, kakor da bi postavil v nevarnost svetovni mir.«

V eni od vaših knjig govorite o združništvu in solidarnosti. Danes se zdi, da so to pojmi, ki jih je kapitalizem že požrl.

»Če je te pojme kak sistem uničil, je to storila marksistična totalitarna država. Tako združništvo kakor vzajemnost (s tujo besedo solidarnost) lahko živita le iz odločitve svobodnih ljudi. Prisiljeno združništvo in predpisana solidarnost sta le ponoven primer, kako je marksizem uporabljal besede, ki so pomenile od vseh cenjene vrednote, pa jim vzel pravo vsebino in spremenil pomen. Zato sem že v času, ko sta se pričela rušiti sovjetski imperij in jugoslovanski komunizem, zapisal, da se bomo rešili težke dediščine totalitarnih držav šele takrat, ko bomo vrnili besedam njihov pravi pomen. To drži ne le za izraze, kot sta združništvo in vzajemnost, marveč za obširen besednjak, kjer so tudi besede pravičnost, enakost in ne nazadnje – osvoboditev.«

Pravite, da ima Slovenija zaradi svoje velikosti prednosti. Kje?

»Mislim, da ni toliko pomembna velikost ozemlja kakor delavnost in iznajdljivost prebivalcev. Kar je majhno, je lahko bolj gibčno, prilagodljivejše in zato uspešnejše. Koliko posamezna podjetja izkoristijo to okoliščino, tega ne morem presojati. Vsekakor gre za vprašanje dolgoročnih državnih in podjetniških odločitev, za katere ni nikdar prepozno.«

Zakaj se zdi slovenska politika in družba tako nesuverena?

»V Sloveniji imamo kronično pomanjkanje samozavesti. Ljudje, ki ne zaupajo vase, se bojijo prihodnosti. Bolj bi bilo treba zaupati slovenski iznajdljivosti, hkrati pa se obrniti v zgodovino, ki jo zdaj potiskamo v pozabo in nepomembnost. Bolj bi morali preučevati in poučevati svojo bogato nacionalno zgodovino, saj se tako ljudje temeljiteje zavedo svoje identitete. Ta pa je povezana s samozavestjo, kar dokazujejo tudi argentinski Slovenci, ki že v četrtri generaciji ohranjajo slovenski jezik, za vest in ponos.«

Je pomanjkanje samozavesti povezano s pesimizmom, ki je, zdi se, vse bolj prisoten v narodu ob gospodarskih in drugih krizah?

»Gospodarske in finančne krize, ki zadenejo od časa do časa nekatere države ali pol sveta, so težke preizkušnje, a so vendarle nekaj normalnega. Pridejo, trajajo in gredo. Pri nas pa se zdi, da se je gospodarska kriza spremenila v eksistencialno in da ljudje obupujejo nad državo, demokracijo in dvomijo o lastni sposobnosti samostojnega življenja. Pozabljajo, da jim nikoli ni nihče ničesar podaril in da je naš narod vedno živel od svoje podjetnosti in dela. Včasih so misili, da bo delal čudeže Beograd, zdaj pa Nemčija, sami pa kot da bi prišli včeraj na svet in lahko le gledamo, kaj se dogaja.

Imam občutek, da je splošna skepsa, sicer sad idejnega nihilizma, vendarle umetno gojena med nami. Kdo ima interés, če zajame vso državo val pesimizma? Če ni izhoda, potem ni kriva vlada, ne tajkuni in ne nekdanja partija, je pač tako. Nihče ne more, niti tisti, »ki znajo«. Vendar ali je res tako?

Ali ne ustvarjajo od nekod s pesimizmom in skepsjo vzdušja za kaj drugega? Ali se ne bi nekateri radi rešili evronadzora? To je vprašanje, na katerega nimam odgovora, a tudi ne opazim, da bi si ga kdo zastavljal. Vsekakor pogrešam vizije, ki bi morale nastati že pred izhodom iz krize.«

Kako pa gledate na spravo?

»Sprava je potrebna in prepričan sem, da je na človeški ravni marsikje že dolgo dosežena. Na žalost to ne drži za ustanove, ki so dedinje nekdanjega totalitarnega režima. Treba je opozoriti na dejstvo, da v vseh letih politične emigracije ni bilo zaslediti od tam niti enega klica po maščevanju. Tudi kasneje ob počastitvah žrtev revolucije v Rogu in Teharjah je bilo slišati le obratno, besede odpuščanja. Dosledno zavračanje komunističnega totalitarizma, ki je do konca širil sovraštvo in nestrpnost, ter zahteva po pravici in resnici pa ne bi smela biti lastnost le ene od strani, ki ju je revolucija ločila. Slovenija že dve desetletji spoznava, da dobesedno živi na prikritih množičnih grobiščih, v katerih je nad sto tisoč žrtev komunistične revolucije, ki nimajo niti pravice do svojega imena. V vsaki pravni državi bi tako stanje privedlo do vrste sodnih procesov. Pri nas ne. V demokratični, svobodni in samostojni Sloveniji hodijo prebivalci dan za dnevno mimo spomenikov Kardelju, Kidriču in drugim, ki so te pomore odredili in organizirali, kot da se jih to ne tiče. Taka drža ne spominja na spravo, prej na evangeljske pobeljene grobove in je po mojem mnenju eden od grozljivih znakov stanja duha.«

A vendar ljudje tudi glasno govore o spravi.

»Hvale vredno je, da se redno dvigajo glasovi iz vrst cerkvene in civilne družbe, ki pozivajo k spravi in odpuščanju. Redkeje pa je slišati, da bi kdo opomnil na potrebo obžalovanja in kesanja. Ob tisočih pomorjenih je med nami gotovo nekaj stotin morilcev. Po desetletjih totalitarne strahovlade pa tudi nekaj tisoč strahovalcev, kršiteljev osnovnih človekovih pravic in tudi ovaduhovalcev. Ali nihče od njih ne potrebuje kesanja? Ali naj bi bila sprava pri nas enostransko dejanje brez kakršnegakoli obžalovanja zločincev?

Ali pa morda nihče ne omeni potrebe po kesanju, ker so odgovorne nekateri prav nekrščansko že odpisali do take mere, da jim ni mar, če se ti rojaki pred koncem življenjske poti pokesajo ali ne? Brezbrižnost do žrtev si podaja roko z brezbrižnostjo do krvnikov.«

“

Šlo je za dve različni strategiji. Narod obvarovati ali ga žrtvovati. Ali vojno prestatati na strani zaveznikov s čim manjšimi žrtvami ali jo z revolucionarnim bojem izrabiti za doseg totalitarne oblasti, to je bilo vprašanje.

Zakaj mislite, da zgodovinarji ne skušajo bolj načrtno odgovoriti na temeljne dileme druge svetovne vojne?

»V vašem vprašanju ni besede »revolucija«. Kot je navada v slovenskih medijih, tudi vi govorite o naših medvojnih dogodkih, kot da bi bila vojna kriva razkola, ki se počasi celi, a traja v narodnem telesu še do današnjih dni. Med nami ni bilo ne fašistov, ne nacistov in okupatorji so bili za nas vse sovražniki. Razkol se je pričel z revolucijo. Ko so pričeli po Sloveniji VOS in partizani v imenu partije likvidirati rojake, ne okupatorjev, pod pretvezo, da gre za pobijanje »izdajalcev«, so v resnici pričenjali boljševisko revolucijo. Če zgodovinarjem to ni jasno, ne moremo pričakovati, da bi lahko razumeli ostale dogodke med državljansko vojno in po njej. Sicer pa je vprašanje, če gre res za nerazumevanje takratne stvarnosti ali za navaden in prozaičen oportunistem strokovnjakov.«

Ali ni zgodovinska napaka, da liberalna desnica in katoliška sredina nista po okupaciji začeli z oboroženim odporom? Tako so si

monopol v narodnoosvobodilnem gibanju prilastili komunisti ...

»Najbolj preprosto bi bilo na vprašanje odgovoriti pritrdilno in zvaliti odgovornost na ljudi, ki so že davno mrtvi, hkrati pa priznati, da so komunisti pač izpolnili nalogo, ki je drugi niso. To bi bilo enostavno, a neresnično. Katoliška sredina je imela že dobro organizirano ilegalno Slovensko legijo (SL), ko so bili komunisti še »protiimperialisti« in o kaki NOB še ni bilo govora. Tudi liberalna desnica je kmalu organizirala svojo ilegalo. Obe demokratični stranki sta imeli pred očmi predvsem korist slovenskega naroda v času, ko je bilo za vsak majhen narod preživetje prva naloga. Gledano z današnje perspektive se morda zdi, naj bi šlo med demokrati in komunisti za nekako tekmo, kdo bo obvladal narodnoosvobodilno gibanje. A ni bilo tako. Šlo je za dve različni strategiji. Narod obvarovati ali ga žrtvovati. Ali vojno prestatati na strani zaveznikov s čim manjšimi žrtvami ali jo z revolucionarnim bojem izrabiti za doseg totalitarne oblasti, to je bilo vprašanje. Komunisti, s pomočjo OF, so povzročili več škode Slovincem kakor okupatorjem. Niso streljali npr. na kakega italijanskega generala, umorili pa so med mnogimi drugimi rojake, recimo Peršuha, ki je bil v ilegali poveljnik SL za Ljubljano, in ko je po njegovi smrti prevzel to mesto Majdič, so ubili še njega. To je razumljivo samo pod perspektivo revolucije, ki je bila v načrtih partije in ki je demokrate presenetila. Nihče ni pričakoval, da bo pri nas partija pričela revolucijo med okupacijo. Kaj takega se ni zgodilo nikjer drugje po zasedeni Evropi.

Monopola nad odporniškim gibanjem komunisti niso imeli, s taktiko, ki je stala veliko slovenske krvi, pa so prevzeli iniciativo. Kasneje so imeli seveda resnično monopol nad vsem pisanjem in opisovanjem tega obdobja. Skozi njihove naočnike so morale gledati na svojo preteklost tri generacije Slovencev. Ni čudno, da je pri tem nekaterim opešal vid.«

Zakaj se domobranska vojska ni proti koncu vojne obrnila proti okupatorjem?

»Verjetno zato, ker je v jeseni leta 1944

gestapo polovil, zaprl in odpeljal v Dachau ilegalno vodstvo domobrancev. Tako ni bilo vojaškega vodstva, ki bi lahko pravočasno dalo pričakovano povelje. Podpolkovnik Peterlin, major Križ in drugi vodilni častniki so bili ob koncu vojne v nemškem taborišču ujetniki. Od tam so jih, po vojni, komunisti zvezane privlekli v Ljubljano. Zaprt v sodnijskih zaporih na Miklošičevi cesti sem videl, kako so Peterlina peljali na morišče. Bil je še vedno v črtastem jopiču dachauskega jetnika. Tudi on naj bi bil po uradni terminologiji »izdajalec«. Protikomunisti smo bili obsojeni, ne glede na to, kaj bi storili proti okupatorju.«

Kakšen je odnos Slovencev do diaspore?

»Imam vtis, da je večji del Slovencev do diaspore ravnodušen in se je komaj zaveda, medtem ko obstoja tudi manjšina, ki gleda nanjo neprijazno. Ti odnosi so res osebni, ker med rojaki, v tem pogledu, ni splošno sprejetih stališč, niti vzgoje. Odnos države pa je odvisen od trenutne vlade. Slovenska država v najboljšem primeru ne ve, kaj z diasporo početi. Pomladne vlade so ji bile naklonjene, vlade kontinuitete ji niso; nekateri predstavniki države gledajo nanjo s simpatijo in z upanjem, da se bodo stiki z njo polagoma okrepili, drugi vidijo v njej še vedno nadležne nasprotnike. Vsi pa ustvarjajo vtis, da cenijo diasporo predvsem po številu potencialnih glasov pri volitvah. Ker je teh glasov vedno manj, je tudi zanimanje za diasporo vedno manjše. Pri tem pa se celo pomladni demokrati ne zavedajo, da je glasov vedno manj, ker država in stranke ne storijo dovolj, da bi rojakom v diaspori resnično omogočili sodelovanje na volitvah in da bi v njih potrdili zavest pripadnosti in odgovornosti za skupno usodo. Nikoli ne bomo vedeli, koliko rojakov se danes ne poteguje več za slovensko državljanstvo, ker so se naveličali prenašati nerazumljive kaprice, navadno občinskih birokratov.

Država gleda na diasporo kot na problem in ne kot na potencialni vir skupnih rešitev. V svetu, v katerem meje izgubljajo nekdanji pomen, slovenska država še ni dojela pojma univerzalnega slovenstva in Slovenija v svetu ji je tuja.«

Kaj pa odnos Cerkve?

»Vsi, ki živimo po sili razmer v zdomstvu, moramo biti slovenskim izseljenskim duhovnikom globoko hvaležni. To so bili in so naši dušni pastirji v najglobljem pomenu besede. Vprašanje je, če bi se diaspora obdržala v taki meri, kot se je, če ne bi delovali med nami požrtvovalni slovenski duhovniki. V verskem in narodnem oziru so nam v oporo in pomoč. Verniki v diaspori smo skupaj s svojimi dušnimi pastirji subjekt, del slovenske Cerkve.«

“

Poiskati si je treba nekaj, skupinico, rojakov, ki imajo isti cilj, se pričeti z njimi redno shajati in izmenjavati poglede, izkušnje, predloge. Vsa velika gibanja so se pričela v majhnih skupinah, kjer so iste vrednote nagibale volje v isto smer.

Cerkev na Slovenskem ima težave s financami in moralno. Zaradi finančnega kraha je prišlo do odstopa škofa. Zdi pa se mi, da se škofje proti temu borijo predvsem z novimi birokratskimi pravili in ne s konkretnimi dejanji.

»Imate prav, da se te reči ne smejo reševati birokratsko, čeprav se pri gospodarstvu nekim formalnostim ne da ogniti. Je pa treba pričeti vzgojo pri Božjih zapovedih. Pri izpovedi grehov, kesanju in pokori ni nobenega dvoma. Pri javnih grehah, ki predstavljajo javno pohujšanje, mora biti tudi spokornik javna. Ko sem pred dnevi z nekom govoril o teh rečeh, mi je rekel nekako takole: Kako hočeš, da se bo kdo zgražal in obsojal izgubo nekaj milijonov ali nekaj spolnih zlorab, če se ne zganejo ob sto tisočih pomorjenih in pometa-

nih v jame na naših tleh? Vsakega boli le lastna izguba, moralni problem pa ignoriramo. To je res.«

Cerkve so bolj prazne kot nekoč, duhovnikov je vse manj. Ali se Kristusova barka potaplja?

Prepričan sem, da se barka ne bo potopila, dokler bo vsaj nekaj parov rok metalo vodo čez krov, pa četudi le s prgišči. Ni treba na tisoče rok, niti na stotine. A nihče ne zmoro sam. Jezus je obljubil, da bo poleg, »kjer bosta dva ali trije zbrani ...« in sveti Duh je prišel nad zbrane dvanajstere. Slovenci smo pod teoretičnim kolektivizmom izgubili čut za sodelovanje, za pogovor in posvet. Polastila se nas je totalitarna vera v liderja, odrešenika, ki bo vse prav storil in omogočil, da se bomo še naprej vozili na nekakem samogibnem vozu, kjer bodo vajeti in bič v modrih rokah vodnika. Ta občutek v Evropi ni nov. Duce, Hitler, Stalin, Tito so bili odgovor na podobno stanje duha v dvajsetem stoletju. Vprašanje je, kako iz tega kroga, ki se je začel pri nas sistematično graditi po programu OF in sicer s Kocbekovim spreminjanjem narodovega značaja in s sprejetjem nasilja kot notranjega gibala družbe. Do takrat smo kot narod polagoma utrjevali samozavest pa dozorevali v duhu vzajemnosti. Na to prekinjeno in zamorjeno pot se bo treba vrniti.«

Kdo pa bo ukazal, da stopimo na pravo pot?

»Da stopimo na pot do teh sprememb, ne smemo čakati na kako povelje. Nanjo se moramo odpraviti kakor na romanje, pripravljeni na dolgo in ne lahko hojo, a nikoli sami. Poiskati si je treba nekaj, skupinico, rojakov, ki imajo isti cilj, se pričeti z njimi redno shajati in izmenjavati poglede, izkušnje, predloge. Vsa velika gibanja so se pričela v majhnih skupinah, kjer so iste vrednote nagibale volje v isto smer. Ko je človek že na poti, opazi še druge, ki potujejo v isto smer, in ko se spusti z njimi v pogovor (in v tem je pol uspeha), spozna, da so mu blizu. Jasen cilj in pogovor o vrednotah, ki so nad neposrednimi koristimi, razbijeta začarani krog osamljenosti, v katerega nas oklepata teoretični in praktični materializem.«

Ali lahko tu politika kaj spremeni?

»Vprašam se, ali lahko pričakujemo izhoda po poti političnih kombinacij sedanjih strank. Vse stranke, kolikor jih je, lahko nudijo le kratkoročne zasilne rešitve. Tudi to je potrebno, a ne more rešiti naroda iz globoke eksistenčne krize, v katero je zabredel sredi prejšnjega stoletja in katere posledice doživljamo zdaj, ko vidimo, da je cesar nag in balon prazen. To bi bila naloga Cerkev. A ko je ta nastopila pri nas pot nekonfliktivnosti z ateističnim, korumpiranim, totalitarnim marksističnim režimom, kar je za nekatere njene vidne člane pomenilo mirno eksistenco, je pričela njena moralna sila pešati, s tem pa tudi upadati smiselnost nekaterih duhovniških poklicev. Cerkev, ki ni pripravljena na mučeništvo, ni prepričljiva in tako se dogaja, da zdaj slovenska Cerkev ne ve, kaj naj stori s stotinami mučencev, ki kličejo k spreobrnjenju. V Cerkvi je alternativa korupciji le svetništvo.

To je pot tudi za nas, navadne kristjane. Ni redko v zgodovini Cerkev, da se je vera ohranjala bolj v družinah, kjer so molili, kakor v samostanih, kjer so se posvečali drugim rečem. Danes, hvala Bogu, so pri nas samostani še središča duhovnosti, kjer lahko dobivajo oporo tudi družine. A družbo naj bi spremenili pred vsem laiki, državljani, ki bodo dovolj močni, da se uprejo korupciji in ostanejo zvesti svoji veri in identiteti. Tega pa nihče ne zmore sam. Potrebuje pomoč svojih bližnjih, vsi skupaj pa Njega, ki je pomoč obljubil.«

Pri vzajemnosti in vernosti se lahko zgledujemo po vaši skupnosti. Želel bi si, da bi se izseljenci bolj množično vračali in pomagali prekasiti družbo. Zakaj se izseljenci ne vračajo?

»Ker jih ni nihče povabil, naj se vrnejo. Ko je bil, po osamosvojitvi, čas za to zrel in so mnogi delali načrte, da bi se preselili domov, je domovina molčala. Prva Demosova vlada je imela za redke vračajoče razumevanje, a kakega načrta v tem pogledu ni bilo. Povedali so nam, da je zdaj konec politične emigracije, a da bi lahko tudi konec zdomstva, o tem ni bilo besede. Nismo bili zaželeni. Kljub temu pa se je iz diaspore yrnilo kar nekaj, posebno mlajših, rojakov.

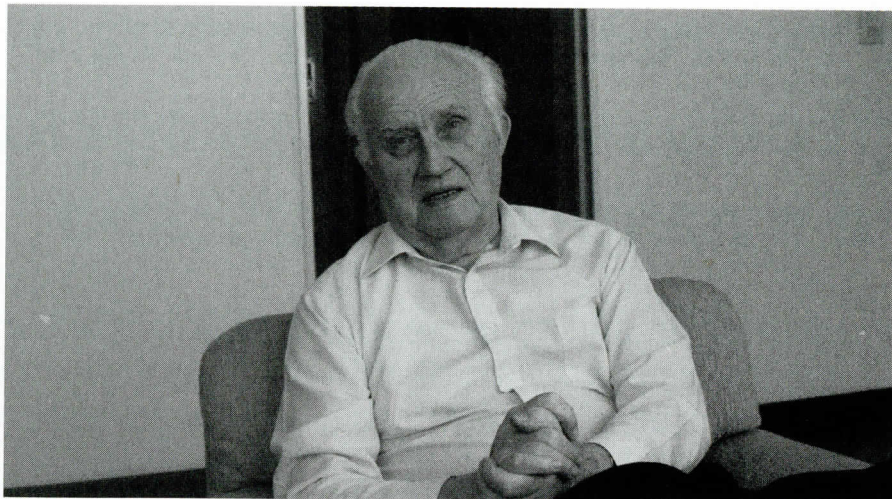

FOTO: Tino Mamić

V kritičnih časih, ki jih doživljamo, je izseljenstvo za naš narod še vedno pomembna rezerva. Slovenci smo stopili na pot izumiranja, pa se zdi, da si zaradi tega ne delamo sivih las, kot da bi šlo za abstrakten problem, ki se nas ne tiče. In vendar je možnost preživetja, pa tudi nepreživetja, še vedno v naših rokah. Če prepuščamo reševanje svoje demografije tržnim silnicam, češ, če za delo ne bo Slovencev, bodo prišli pa drugi z juga, se kot narod poslavljamo iz zgodovine. Čas bi bil pomisliti, da je mogoče okrepiti svoj narod tudi iz diaspore.

Če se ozremo k sosedom, bomo videli, kako so znali Hrvatje svojo diasporo vključiti v obnovo in urejanje mlade države. Tudi Španci so pričeli z akcijo za naseljevanje nekaterih predelov svoje države z rojaki iz izseljenstva. Vabijo jih domov, obljublajo jim povrniti selitvene stroške, zagotavljajo jim stanovanje, službo in zdravniško oskrbo, če pridejo »na preizkušnjo« vsaj za dve leti. Čeprav Španci nimajo negativnega naravnega prirastka!«

Program Zedinjene Slovenije je del zgodovine. Vi pa menite, da ga je treba obuditi?

»Misel o Zedinjeni Sloveniji je res del zgodovine, a je danes prav tako aktualna, kot je bila. Način, kako naj bi jo uresničili, bo v novih razmerah, v okviru prihajajoče evropske ureditve seveda nujno drugačen, kot je bil pred sto leti. V knjigi sem razvil o tem nekaj misli, ki pa naj bi bile le pobuda, ne

za vrsto razprav, marveč v prvi vrsti za odkrit pogovor med rojaki, ki so odločeni, da bodo živeli – oni in njih potomci – kot Slovenci, tudi v tretjem tisočletju.«

Ali je EU garancija za prihodnost Slovenije?

»Pred Slovenijo je morebiti nova odločitev, podobna tisti iz leta 1990, saj se utegne zgoditi, da se bo morala odločati, ali bo sploh ostala v Evropski uniji. V Sloveniji se krepijo sile, ki vidijo prednosti izstopa iz Evropske unije. Bojim se, da bo protievropsko gibanje Slovcem vsililo ponovno ključno odločanje o prihodnosti. V primeru zaostritve gospodarske krize ne izključujem niti referendumu o slovenskem izstopu iz EU. Tranzicijski bogataši, ki so tesno povezani z levičarskimi strankami, iščejo možnost za ohranitev denarja in vpliva. Moj vtis je, da pri nas levica Evrope nikoli ni v resnici imela za svojo, zato lahko celo okrepi gibanje za izstop iz EU. Prazen prostor pa nato lahko zasede Rusija, ki išče poti proti Sredozemlju. To je nevarnost ne le za Slovenijo, ampak za vso EU. Paziti je treba, da Slovenija ne bo prva domina. To je evropska nevarnost, ki bi jo politiki morali predvideti. Če bodo evropski demokrati neprizadeto čakali, jih utegnejo evroskeptiki prehiteti, takrat pa bi bilo lahko za reakcijo že prepozno. Slovenske proevropske sile bi morale začeti iskati oporo in zaveznike zunaj državnih meja.«